

Аннотація. Сформульована можливість оцінки можливості використання возобновляемых источников энергии в аграрном производстве и количественной оценки экологического эффекта от предотвращения эмиссии углекислого газа.

Ключевые слова: эффективность использования энергии солнца, аграрное производство, эмиссия углекислого газа.

Summary. Formulated to assess the possibility of using renewable energy in agricultural production and quantify the environmental effect of preventing emissions of carbon dioxide.

Key words: efficiency of solar energy, agricultural production, emissions of carbon dioxide.

УДК 338.439.5

Саковська О. М.,
кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри менеджменту організації
Уманський національний університет садівництва

ФОРМУВАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗЕРНОВОГО РИНКУ

Анотація. В статті досліджено теоретико-методичні та практичні аспекти розвитку експортних відносин на ринку зерна, розглянуто особливості їх формування. Окреслено напрями регуляторної політики держави. Проведено структурування елементів інфраструктури ринку зерна. Обґрунтовано логістичні схеми реалізації зерна з урахування економіко-географічного розташування суб'єктів зернового ринку.

Ключові слова: ринок зерна, дослідження ринку, конкуренція, інфраструктура, зерновиробництво, зернопродуктовий підкомплекс, економічна ефективність, державне регулювання, зернові кооперативи.

Зерно є одним із найцінніших продовольчих ресурсів у світі. Загроза поширення світової продовольчої кризи, проблеми голодуючого населення світу та питання продовольчої безпеки України вимагають більш прискіпливої уваги до організації та формування ринку, об'єктом якого є зерно. Тобто, на найближчу перспективу критерієм національної безпеки стане здатність тієї чи іншої країни ефективно використовувати свої земельні і трудові ресурси для нарощування виробництва, насамперед, продовольчого та фуражного зерна [1].

В умовах ринкової економіки важливого значення для сільськогосподарських виробників, поряд з виробничим процесом, набуває питання побудови ефективної системи збутової, зокрема експортної, діяльності виробників. Особливо гостро дана проблема постає у зерновій галузі, яка розвивається в умовах потужного конкурентного тиску з боку переробних та

посередницьких структур – монополістів каналів просування продукції до споживача, зокрема зовнішнього.

Дослідження проблем розвитку експортних відносин на вітчизняному та світовому ринках зерна завжди перебувало у центрі економічних досліджень. Фундаментальні питання розглядалися в працях багатьох вчених, зокрема В.І. Бойка, І.В. Бураковського, В.І. Власова, П.І. Гайдуцького, В.І. Губенка, С.І. Дем'яненка, С.І. Кваші, І.В. Кобути, В.О. Олійника, А.А. Фесини, А.С. Філіпенка, О.М. Шпичака, О.І. Юхновського та інших науковців.

Але дотепер суттєвим чинником, що стримує ефективний розвиток зернопродуктового підкомплексу України, все ще залишається недостатність наукового обґрунтування організаційно-економічних механізмів підвищення ефективності збутової, зокрема експортної, діяльності виробників зерна. Тому питання організації стабільного зернового ринку та формування експортної політики держави виходять на перший план. Зерно і вироблені з нього продукти завжди були ліквідними, оскільки вони становлять основу продовольчої бази і безпеки держави.

Виробництво зерна в умовах кризи і переходу на ринкові відносини скоротилося з 47,6 млн. т у 1986-1990 рр. до 26 млн. т у 1997-1999 рр. Починаючи з 2000 р. виробництво зерна почало зростати і за останні 6 років (2006-2011 рр.) Україна вийшла на дореформений рівень, досягнувши середньорічного валового збору зернових – 43,1 млн. т.

Таблиця 1

Світовий ринок зерна (пшениця, кукурудза, ячмінь) у 2011/12 МР

Основні світові експортери зерна	Обсяг експорту, млн. т	Частка країни у загальному експорті, %
США	66,746	24,1
Аргентина	32,249	11,7
Австралія	28,841	10,4
Росія	27,427	9,9
ЄС-27	23,039	8,3
Україна	22,636	8,2
Канада	19,503	7,1
Бразилія	14,560	5,3
Казахстан	11,319	4,1
Світ	276,597	100,00

**Сформовано автором за даними FAS USDA.*

Високі обсяги валового виробництва зерна поряд зі стійким попитом вивели Україну в групу країн основних постачальників зерна у світі.

За даними Міністерства сільського господарства США, Україна нині входить до десятки країн - найпотужніших трейдерів у зерновому сегменті. В основному країна вивозить пшеницю (до 50% усього експорту), ячмінь (30%) і кукурудзу (20%). У середньому за 2006/11 маркетингові роки частка України у світовому експорті пшениці склала 4,8%, порівняно з 2006/07 маркетинговим роком, дана частка зросла на 1,9%.

Таблиця 2

Частка України у світовому експорті зернових культур, %

Культура	Маркетинговий рік					
	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12
Пшениця	2,9	1,1	9,1	7,0	4,4	4,3
Ячмінь	19,9	20,5	32,3	32,8	16,3	13,0
Кукурудза	1,1	2,1	6,5	5,9	10,7	26,2

*Сформовано автором за даними FAS USDA.

За обсягами експорту пшениці Україна входить до п'ятірки основних країн-експортерів цього виду продовольства. У 2008/09 маркетинговому році експорт пшениці досягнув 12,6 млн. т, що є найвищим показником за останні чотири роки. Основною причиною збільшення обсягів експорту стало зростання валового збору зерна із 29,3 млн. т у 2007 р. до 53,3 млн. т у 2008 р. та 56,7 млн. т в 2011 році, в т.ч. по пшениці – із 13,9 млн. т до 25,9 млн. т.

Таблиця 3

Експорт зернових культур з України, тис. т

Культура	Маркетинговий рік					
	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12
Зернові, всього	9794,4	4157,4	24739,9	20902,1	12043,0	17061,0
в т.ч. пшениця	3299,2	895,1	12637,2	9157,7	4302,0	5436,0
ячмінь	5155,1	1037,3	6334,2	6232,7	2446,0	2000,0
кукурудза	1027,3	2077,5	5497,1	5071,9	5008,0	14500,0

*Сформовано автором за даними FAS USDA.

Проте основною проблемою збуту зерна на сьогодні є наявність багаточисельних посередницьких компаній, які перехоплюють основну частину прибутку від експорту. За іншими (тобто посередницькими) каналами реалізується 82,7% зернових культур. Така ж тенденція простежується і в регіональному аспекті.

Не зважаючи на той факт, що середні ціни реалізації переробним підприємствам вищі від цін за іншими каналами, комерційні структури помітно заповнили український ринок зерна і є основним каналом його реалізації в сучасних умовах.

Таблиця 4

Середні ціни реалізації зернових культур за каналами збуту, грн/т

Країна / регіон	Середня ціна реалізації, грн/т	В тому числі за каналами реалізації					
		переробним підприємствам (включаючи елеватори)	населенню в рахунок оплати праці	видано пайовикам	на ринку	через біржі, аукціони	За іншими каналами
2009 р.							
Україна	799,0	823,7	609,1	670,6	721,3	-	818,2
Черкаська область	854,8	824,2	635,9	696,4	725,9	-	872,0
2010 р.							
Україна	1120,9	1219,7	796,3	818,2	1011,0	-	1167,0
Черкаська область	1252,5	1305,2	812,6	807,5	1063,5	-	1299,5
2011 р.							
Україна	1374,2	1453,4	989,9	951,6	1272,3	-	1421,6
Черкаська область	1397,7	1379,5	1008,4	1010,6	1279,5	-	1434,0

*Сформовано автором за даними FAS USDA.

Нині в Україні працюють більш, ніж 600 компаній-експортерів зернових культур та їх представництв. За даними Української зернової асоціації, на кожний міжнародний трейдер працює в середньому 200 українських трейдерів, які спеціалізуються на поставках зернових у порти України. Якщо взяти по найбільш експортоорієнтованих культурах – пшениці, ячменю і кукурудзі, то перші 10 місць посідають майже одні і ті ж компанії. Різниця полягає лише в тому, яке місце вони займають в загальному рейтингу. Перше місце твердо закріпилося за ТОВ «Хліб Інвестбуд» (торговим підрозділом новоствореної

Державної продовольчо-зернової корпорації України), що займає 10,3% ринку, далі ТОВ «Кернел» – 10,1%, і третя позиція – за СП «Нібулон» – 7,3%.

Зерно, як і будь-який інший товар, перш ніж потрапити до кінцевого споживача, на своєму шляху проходить низку трансформацій та етапів, на яких його початкова вартість збільшується за рахунок додаткових витрат, а також маржі продавця і/або посередника. Переміщення товарів відбувається за допомогою каналів постачання товарів (або ланцюга постачання товарів). Виробники зерна, як початок ланцюга постачання товару, не маючи своїх каналів просування продукції на експорт з відповідною інфраструктурою, можуть продавати свою продукцію переробним підприємствам, підприємствам, що займаються тваринництвом, посередникам, перепродують зерно на переробку, для експорту або для інших цілей, та безпосередньо експортерам – трейдерам [3].

Присутність посередників у каналах руху товарів збільшує вартість товару на маржу кожного з них. Найбільш негативно це може відбитися на виробнику, який недоотримує певну частину прибутку від продажу, оскільки посередник природно буде всіляко намагатися знизити початкову ціну товару для одержання максимально можливого прибутку. Процес реалізації зернових, в тому числі на експорт, характеризується неодноразовим перепродажем після придбання його безпосередньо у виробника. Інколи при формуванні судових партій зерно перепродується від 5 до 7 разів [5]. У такий спосіб, з одного боку, відбувається послідовне підвищення ціни на сировину і вироби з неї, а з іншого – спостерігається зниження ціни виробника, що, безумовно, є негативним фактором розвитку вітчизняного ринку зернових.

Аналіз накопичення доданої вартості при експорті зерна пшениці на зовнішній ринок на прикладі Черкаської області дозволяє зробити висновок, що закупівельна ціна на пшеницю в порту з урахуванням доданої вартості зросла на 390 грн/т. Додана вартість зерна при експорті на першому етапі (накопичення експортної партії в порту) формується з витрат на доставку зерна в порт, величина яких приймалася рівною витратам на доставку зерна на

переробку, а також вартості приймання зерна портовим елеватором і маржі постачальника зерна в порт. У подальшому додана вартість зерна формується за рахунок таких видаткових як: оформлення необхідної для здійснення експорту документації, а також витрат на послуги порту такі як зберігання зерна до моменту відвантаження й власного відвантаження зерна на судно. Так, якщо вартість зерна з урахуванням додаткової вартості, що виникає на відрізок «елеватор-порт», становила 1904,16 (1650+254,16) грн/т, то вартість зерна, відвантаженого на експорт, становила приблизно 2040,00 (1904,16+137,72 = 2041,88) грн/т. А це на 390 грн/т більше, ніж закупівельна ціна. Цю суму трейдери не розділяють між собою і виробниками, а як правило, перекладають на останніх.

Аналіз формування експортних цін на зернову продукцію по всьому ланцюгу, починаючи з рівня підприємства-виробника, показав, що виробник зерна в Україні отримує в середньому 50-60% від експортної ціни FOB, тоді як фермери ЄС – більше 70%. Тобто наш товаровиробник, лише за рахунок цього фактора, недоодержує порівняно з європейським 20 дол. на кожній тонні проданого зерна. Одержання високої частки від ціни FOB, на нашу думку, можна досягти за рахунок створення сільськогосподарських збутових кооперативів. Через систему кооперативів, створених самими фермерами, зерно від поля до кінцевого споживача просувається по собівартості. Оптимізація ціни на зерно через зменшення маркетингової маржі дасть змогу узгодити вузькі місця і суперечності між виробниками та споживачами в умовах прямого контакту і зберегти контроль над продажем зерна та продукції його переробки безпосередньо товаровиробником.

Позитивний світовий та вітчизняний досвід функціонування зернозбутових кооперативів доводить необхідність створення таких кооперативів у Черкаській області. В основу взаємозв'язку зернозбутового кооперативу із суб'єктами зернового бізнесу Черкаської області покладено принцип забезпечення оптимальних умов для організації заготівлі зерна в

сільськогосподарських підприємствах та подальшого збуту продукції за вигідними для всіх учасників кооперації цінами.

Члени кооперативу, на підставі взятих перед кооперативом зобов'язань, здають зерно на районні кооперативні елеватори відразу ж після його збирання по типу «поле-елеватор». На кооперативному елеваторі все зерно, що надходить з сільськогосподарських підприємств, оцінюється за якісними і кількісними характеристиками. На обласному кооперативному елеваторі відбувається формування однорідних якісних партій зерна для подальшої переробки або на експорт, оскільки саме від якості зерна залежить його ціна.

Таким чином, збутовий кооператив, представляючи інтереси сільськогосподарських підприємств, буде експортувати зерно відповідної якості й кількості іншій стороні або реалізувати його зернопереробним підприємствам, які вчасно проводять розрахунок за відповідну кількість та якість. При цьому взаємовідносини між зернопереробними підприємствами та іншими клієнтами кооперативу мають базуватися на виконанні сторонами своїх договірних зобов'язань. Доцільним в кооперативі буде наявність власного транспорту, оскільки це дає більше шансів для кращої реалізації зернових за вигідними цінами.

Необхідним є створення в області експортного кооперативного зернового об'єднання, яке б давало змогу об'єднати кооперативи Черкаської області по зберіганню та збуту зернових і таким чином змогло б протистояти конкуренції великих зернотрейдерних компаній.

З метою формування кооперативної інфраструктурної мережі для збуту зерна на національному рівні необхідно створити 50 зернозбутових кооперативів, що включали б не менше 2000 членів – сільськогосподарських підприємств і фермерських господарств та залучити до діяльності мережі ДАК «Хліб України» на засадах асоційованого членства.

Мережа має включати такі об'єкти, як:

- регіональні зернозбутові кооперативні елеватори сільськогосподарських підприємств і фермерських господарств;

- кооперативні приймально-завантажувальні центри;
- хлібоприймальні підприємства ДАК «Хліб України»;
- портові елеватори – підприємства союзу кооперативів;
- кооперативну зернову біржу.

Для активізації розвитку таких кооперативів необхідно удосконалити кооперативне законодавство, особливо в частині, що стосується неприбуткового статусу обслуговуючих кооперативів, та переорієнтувати частину бюджетного фінансування сільського господарства на підтримку формування матеріально-технічної бази сільськогосподарських кооперативів, що відноситься до заходів «зеленої скриньки» і не обмежується Світовою організацією торгівлі.

Держава повинна включити будівництво кооперативних елеваторів у програму пільгового кредитування, а будівництво кооперативних приймально-завантажувальних центрів, елеваторів та придбання транспортних й інших засобів у систему державного лізингу. Ряд державних елеваторів з ДАК «Хліб України» необхідно передати зернозбутовим кооперативам (тобто приватизувати їх у кооперативній, а не акціонерній формі). Підтримка державою створення кооперативних та інших некомерційних структур повинна стати основою складової аграрної політики держави. Це дасть можливість створити систему сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, виходити на зовнішній ринок аграрної продукції та одержувати прибуток за рахунок спільних дій усіх учасників збутового процесу.

Створення кооперативних каналів збуту продукції шляхом організації кооперативної інфраструктурної мережі сприятиме успішній реалізації вирощеної продукції, підвищенні її конкурентоспроможності та збільшенні доходів сільськогосподарських товаровиробників.

Література

1. Саблук Р. П. Сучасні тенденції світової торгівлі зерном / Р. П. Саблук, О. В. Коваленко // Економіка АПК. – 2009. – №9. – С. 84-88.

2. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року: Закон України від 24 червня 2004 р. № 1877-ІУ. – Режим доступу: <http://zacon.rada.gov.ua>

3. Економіка виробництва зерна (з основами організації і технології виробництва): монографія / [Бойко В.І., Лебідь Є.М., Рибка В.С. та ін.]; за ред. В.І. Бойка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 400 с.

4. Про товарну біржу: Закон України від 10 грудня 1991 р. № 1956-ХІІ. – Режим доступу: <http://www.info.activecite.com.ua>.

5. Бойко В. І. Зерно і ринок : моногр. / В. І. Бойко. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 312 с.

***Аннотація.** Стаття посвячена дослідженню теоретических и практических аспектов развития экспортных отношений на рынке зерна, рассмотрены особенности их формирования. Очерчены направления регуляторной политики государства. Проведено структурирование элементов инфраструктуры рынка зерна. Обоснованы логистические схемы реализации зерна с учетом экономико-географического положения субъектов зернового рынка.*

***Ключевые слова:** рынок зерна, исследование рынка, конкуренция, инфраструктура, зернопроизводство, зернопродуктовый подкомплекс, экономическая эффективность, государственное регулирование, зерновые кооперативы.*

***Summary.** The theoretical and practical aspects of development of the export relations on the grain market are studied in the article, the peculiarities of its formation are considered. The directions of regulatory policy are determined. The structuring elements of the infrastructure of grain market are done. The logistics schemes of grain sale with regard to economic and geographic entities of the grain market are grounded.*

***Key words:** grain market, market research, competition, infrastructure, grain production, bread-product subcomplex, economic efficiency, government regulation, grain cooperatives.*

УДК 338.43.02

Саламін О.С., аспірант,
Львівський національний університет імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕГУЛЯТОРНОЇ ПОЛІТИКИ В АГРАРНІЙ СФЕРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ НА ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВИХ ЗАСАДАХ

***Анотація.** Розглядаються проблеми формування державної регуляторної політики в аграрній сфері економіки України. Пропонується її здійснювати на основі застосування*